

SKRIVNOST TRŽASKE NOČI

Boris Pahor

Stroj je vneto brnel, se uporno vzpenjal po strmini in se približeval Konkolenu; čutila je, da bo balilla zdelala, vendar je pridržala sapo, ker če bi stroj onemogel, bi se vse zamotalo. Morala bi spet v mesto in spet navzgor po daljši cesti; a ni zavoljo daljave, saj bosta potem, ko bosta na planoti, krenila v tisto smer, ampak vrnitev bi ta trenutek skazila dober začetek. In bi bilo škoda. Ko pa sta prešla kraj, kjer tračnice openskega tramvaja prečkajo cesto, si je oddahnila in se ozrla k doktorju. Ta se je nasmehnil, ne da bi jo pogledal.

»Na konju sva,« je rekel.

»Škoda bi bilo, če bi se upehal.«

»Mali je bojevit, ne nosi zaman takšnega imena.«

Zdaj se je ona nasmehnila. Saj je res, v tem času, ko se novo cesarstvo navezuje na slavno preteklost, je tudi avtomobilček moral dobiti ime po pomembni osebi, a ker je vozilo drobno, mora biti tudi osebnost majhna; in se vidi, nedolžno šolarko, kakó se navdušuje za še manjšega mulca, ki luča kamne proti avstrijskim vojakom, ki so vdrlí v Genovo. Vendar ta trenutek ne more povezati tistih živih dogodkov italijanske zgodovine s to podolgovato škatlico, ki drdra. A zdaj sta obrnila na novo cesto in pod njo je razgrnjeno mesto v vsem svojem ponočnem sijaju; takó preprežen s srebrnimi progami je Trst velikanski koralni otok, ki se je pravkar vzdignil iz morja in se blešči od svoje notranje svetlobe. Da, takó je, kakor da bi se po nepisanem pravilu, ki usmerja pot kristalom, ti zbirali v vzporedne črte, v določeni razdalji eden od drugega, in bi vsi hkrati, čeprav komaj vidno, utripali ob dihanju nevidne morske vode. A zaliv je pred to razstavo luči temno žrelo praznine, takó da je mesto sredi dveh črnih neznank še bolj kakor ločeno od kopne zemlje, še bolj zaokroženo v svojo brezplodno lepoto; in plamena, ki se v daljavi premikata vrh drogov v čistilnici v Žavljah, sta zdaj podobna modrim jezikom, ki menda prikukajo na površino tam, kjer so gomile. Ne, zdaj je zašla, te klavrne reči ne spadajo zraven. Niti malo ne. Zašla je daleč proč od genovskega dečka, a vsekakor je zanimivo, da vozilo, ki nosi njegovo ime, pelje vrečo knjig, ki jih bodo slovenski otroci morali dobiti na skrivaj. Naključje. Zelo poučno naključje. In ob ti ugotovitvi je videti, kakor da so kristalne iskre tam spodaj spet naklonjeno oživele.

»Mislila sem na čudaško naključje: ilegalen tovor v avtu s takšnim imenom,« je rekla.

Doktor je zamišljeno gledal asfaltni trak pred sabo, roke so mu mirno počivale na volanu, nobeno znamenje ni kazalo, da bi bil kaj zaskrbljen, ker bi nenadna obhodnica že pri naslednjem ovinku prav lahko ustavila avto ali pa bi ju lahko kdo zasačil v vasi.

»Samo raven je žal danes dosti nižja kakor v času risorgimenta,« je nazadnje rekel. »V nobeni zgodovini nisem bral, da bi se avstrijski vojaki greli ob pečeh, v katere bi metali italijanske knjige.«

Luči so obsvetile temno gmoto borovcev, ki so počasi izstopali iz noči, stegovali svoja sloka telesa in se spet umikali v mrak.

»Raven boja je zdaj, po skoraj dveh stoletjih dosti bolj primitivna. To je za kulturnega človeka najbolj porazno.«

»A vi kot zdravnik, s kakšnimi občutki se predajate takšnemu dejanju?«

»Rajši bi vozil vrečo zdravil, prav gotovo, in uresničeval svoje človeško poslanstvo tako, kakor ga lahko uresničuje angleški, francoski, da, italijanski zdravnik.«

»A mislim v tem danem narodnoobrambnem položaju. Po mojem mora človeka pri tem obhajati poseben, nezamenljiv ponos. Takó nekako, kakor je najbrž zdravnik ponosen, ko se mu posreči najti pot, da ozdravi bolnika.«

»Ponos, Samozavest,« je rekel. »Mogoče.« Potem je molčal, kakor da prvič razmišlja o tem, a ne, slutila je, da je v mraku, ki ga rahlo obsvetljuje odsev žarometov z asfalta, njegov pogled uprt drugam, izven njega.

Nazadnje je rekel: »Kjer je lakota velika, je tudi kos kruha dobrodošel, a zavest o veliki lakoti ostane in v ti zavesti se vsak ponos raztopi kakor kapljica krvi v posodi vode.«

Menjal je hitrost in začel počasi zavijati na desno; zdaj je cesta peljala strmo navzdol proti soteski, ki se je tesnila med pobočji. Vozil je počasi.

»Gotovo, da se človek tudi s tem nekako učloveči,« je rekel, kakor da odgovarja svojim notranjim ugovorom. »Vendar pa je to samó akademski upor, odrešenja pa ni nikdar bilo brez orožja in vstaje.«

»A buditelj zavesti je priprava na vstajo.«

Njegov obraz se je nenadoma razživel, bilo je, kakor da je obenem uporen in odobrovoljen.

»Bogvari, če bi morali čakati, da bi odrasli tisti otroci, za katere zdaj tihotapimo abecednike,« je odločno rekel.

Hotela ga je vprašati, ali takó malo veruje v odpornost slovenskega življa, a čutila je, da se nekje v svoji notranjosti strinja z duhom njegovih besed; saj ni rečeno, da bi se v prihodnjih dveh desetletjih terorja ljudstvo do kraja izmaličilo, prav gotovo da ne, a bogvaruj, da bi takšna stiskalnica trajala. Ne sme niti pomisliti na to, sploh je menda najboljše, da človek ne prenaša svojega strahu v prihodnost, ker si s tem kviri potek sedanjosti, toliko bolj, če je ta nevarna.

Da, ker zdaj sta prešla majhno sedlo in se spuščala po dolgi tesni med skalovitima bregovima; in kakor okolje ponuja s svojimi naravnimi zasloni možnost varnega zavetišča, tako hkrati drži skrite v svojih sencah številne skrivnosti. Takó nedaleč od mesta sta, si misli, in takó sta že ujeta v razpokani kamniti svet, iz katerega diha rezek vonj divjine in neukročene samostojnosti; a prav zavoljo ostre napadalnosti zobčastega, sesekljanega apnenca po bregovih je tukaj tudi večja nevarnost, da srečata varuhe reda in pokorščine.

»Mogoče nama bo sreča mila,« je rekel, kakor da odgovarja na njene misli. »To bi morala biti najboljša ura, patrolje se odpravijo na pot menda šele po večerji.«

Nič ni odgovorila; a ne misli na to, da jo lahko ujamejo, saj zato je vendar želela sodelovati, ker je potrebovala nekaj nevarnega, ampak

zaveda se že vnaprej, kakó nepotešljivo jo bo bolelo, če bo vreča zavitkov padla v sovražne roke. Vidi jih, kakó odvijajo papir in mečejo na stran iz enega zavitka blago za hlačke, iz drugega jopico, iz tretjega blago za krilce, pri vsakem pa se namrdnejo, končno primejo v roko majhno knjižico. Že sam naslov, ki ga ne morejo izgovoriti, jih draži. *Prvi koraki*. Bolj kakor ta tisti drugi, ki je sicer krajši, a zato dosti bolj čudaški. *Kolački*. Kdo naj se spoprime s takšno spačko: in v zaničljive gube ob ustih pod črnimi brčicami se obenem lovi odsev naslade, ki se razživlja ob drobnih knjižicah kakor ob živih bitjih. Saj, prav to čuti, kako bi ves čas videla samo tiste moške, kakó pobrcavajo s knjižicami kakor z majhnimi bitji, ki se ne morejo braniti in so jim izročena na voljo; živi drobceni Cicibani, ki bi jih sežgali na grmadi, kakor da je prišel vanje peklenšček.

Mora iti vse v redu, si je rekla, in bilo je, kakor da je v teh besedah našla urok. In domislila se je, da v takšnih primerih pobožni ljudje molijo, in takó je z vnemo iskala, koga bi lahko ona, ki ni pobožna, poklicala na pomoč, in ob kamnju in borih je naenkrat zagledala pesnikov obraz na zelenem ovitku in Danila, ki drži knjigo v rokah. Srečko. Srečko. Srečko, je v mislih ponavljala, medtem ko so bile njene oči nepremično uprte v cesto pred žarometoma.

Odrzela sta skozi majhno naselje. Vse tiho, na cesti nikogar. Samo nekje osamljena žarnica, ki niha.

»Žive duše,« je rekel in se rahlo približal volanu, kakor da se hoče še natančneje prepričati, da je res.

Srečko, Srečko, se je zdaj njena misel sama ponavljala.

Vozilo je teklo po ravnem, a onkraj svetlih pramenov luči je čutila bližino strmin, ki v širokem loku varujejo dohod k morju. Vas ni bila več daleč, vendar si je ta trenutek nalašč priklicala podobe obrambnih sten; najprej stari Sirmec z razvalinami na previsni pečini, potem prepadni kanjon z Glinščico, Socerbska jama z veličastnimi stebri, pa ves strmi Breg naokoli. Prvič se zaveda, kakó ponuja kraj s svojo razčlenjenostjo ljudem zavetje, kakor v časih, ko so se morali skrivati po jamah in se utrjevati na taborih. A zdaj ne gre za to.

Zdaj ne gre za to.

»Nekdo prihaja,« je skoraj hkrati rekla. Srečko, Srečko, Srečko, je samogibno ponavljala pri sebi, zakaj zdi se ji, da je prav videla, da sta osebi dve.

»Da, menda je patrolja,« je rekel doktor. »Upajva, da bosta šla svojo pot.«

Ugasil je dolge luči in zaslutila je, da zato, da ju ne bi slepil in mogoče s tem dal povod, da bi ustavila vozilo: ko se je ozrla, je bil miren in je mirno opazoval cesto pred sabo. Ta trenutek je vedela, da bi šla z njim kamorkoli, kakor z Danilom; in prav takó je bila gotova, da bosta srečno odpeljala mimo dveh karabinjerjev.

Saj sta že mimo. Zdaj. Da, sta že.

Oddahnila se je.

»Odpravila sva brez bolničarke,« je rekel doktor in bila mu je hvaležna, da je takó brez vsakega truda miren, zraven pa duhovit; ne verjame, da bi zvijača o zdravniku in njegovi bolničarki kaj pomagala,

a ker je za zdaj nevarnost mimo, se ji zdi, kakor da je njena bližina v resnici nekaj pripomogla, da se je tako dobro izteklo. Da, na Srečka je docela pozabila.

»Zdaj bova kmalu.« je rekel doktor.

Bližale so se prve hiše, a zavil je na desno, da so kolesa stekla po ozki poti, ki je bila gladka in voljna. Peljala je v vas z druge strani in videti je bilo, da bo šla mimo vrtov in tesno ob dvoriščih.

Saj. Zdaj sta bila ob zidu. Potem je bil v zidu kamnit obok brez vrat in onkraj so bile videti gredice in, tu pa tam, kolec.

Ustavil je in hitro odprl vrata, tedaj se je tudi ona hitro vzdignila s sedeža, čeprav je bil že v Trstu rekel, da bo sam opravil, in prišla za drugi konec vreče. Težka je bila, in ker sta se prej menila o tem, se ji je, ko jo je vzdigovala, zdelo, da res vzdiguje vrečo zdravil.

Šla je za njim, ko je skozi obok stopil in se ob zidu približal odprti lopi, ki je samevala na koncu vrta in daleč od hiše.

Nesel je pravzaprav on, a hotela se je s svojimi dlanmi dotikati vreče s sveto težo, da, v tem trenutku jo je prešinjalo občutek o svetosti otroških knjig.

Položil je vrečo ob zid odprte lope, da je bila pod streho, a je vendar ostajala kakor osamljena, takó pred praznim dolгим vrtom in daleč od hiše.

»Pojdiva,« je rekel in njegovi koraki so spet ubrali stezo tik ob zidu.

Šla je za njim; vse je bilo tiho, samo nekje je rahlo škrtnilo, kakor da se je pazljivo zaprlo okno, ki je bilo do takrat priprto.

Pognal je, a ni še prižgal luči, lezel je počasi v temi nekaj metrov, dokler se ni na levi pot dotaknila travnika. Počasi, brez hitrice je krenil na levo, potem nazaj, potem spet na levo.

Ko se je začel vračati, so bile luči še ugasle, in takó ves čas, dokler ni avto odpelzel mimo oboka in prišel do konca zidu. Takrat je prižgal žaromet; a zdaj ni daleč do ceste, pred njima je, vsak trenutek bosta zapeljala nanjo.

Da, a ko je vozilo spet prosto teklo in tokrat navzdol, proti mestu, se je njenemu tihemu veselju primešalo tudi razočaranje; vse prelahko je bilo, in zdaj ji pravzaprav od vsega tako malo ostane, ko pa se lahko takó udobno pelje in ji nihče nič noče.

»Upajva, da bova imela tudi jutri srečo.« je rekel doktor, in ker ni tudi on ničesar rekel o pravkaršnjem uspehu, jo je to potrdilo v občutku, da ni bilo njuno dejanje nič posebnega, toliko bolj, ker je tudi on zdaj že mislil na pot, ki ju čaka jutri na drugem koncu mestne okolice. A prav ta občutek o preprostosti izvršenega dejanja jo je navdal s posebnim mirom, ki je imel korenike, to je natanko vedela, nekje globoko v zavesti lastne moči. Saj so ravno močni ljudje tisti, ki jim je zelo preprosto to, kar je drugim nenavadno, si je rekla, in čeprav se ji je ob ti ugotovitvi vsilila misel o prevzetnosti, te misli ni odpodila, ker je toliko let samo od daleč želela, da bi mogla v bližino močnih ljudi.

Gledala je predse in ni vedela, kaj bi rekla, ker je čutila, da bi imela toliko povedati kakor še nikoli; a prav zaradi zavesti te polnosti

je molčala. In pomislila je na Danila. A tudi zavest, da se mu je zdaj še bolj približala in da je zdaj nazadnje najbrž našla možnost najglobljega zaupanja in razkritja, jo je obvezovala, da je bila ujeta v molk.

Doktor Pertot pa je upiral pogled na obsvetljeno cesto, kakor da se je potihoma očetovsko umaknil njeni skrivnosti.

Šele dolgo po tem je rekel: »Še k bolniku s pljučnico moram nočoj.« A bil je bolj zato, da ji razloži, zakaj je balillo krepkeje pognal.

*

Ta trenutek ni deževalo, veter, ki je prej nosil kaplje, je zdaj silil v pročelja, kakor da jih hoče osušiti, čeprav nizki oblaki s težavo zadržujejo novo mokroto. Hiše so premočene, težke, napite do korenin s sivo krivdo; tramvaj ropota, a njegov glas ni razločen in čist kakor po navadi v vetrovnih dnevih, ampak top, ubit in brez odmeva, kakor da pelje svinčeno ogrodje na svinčenih kolesih.

Spet se bo ztilo, je pomislila; Carduccijska ulica je z vso svojo širino odprta hladnemu vetru in mu ona hodi naproti, izpostavljena kakor na obrežju; trgovine mečejo barvaste odseve na mokre pločnike in neonski napisi so živi kot vsekdar, a vendar je videti, da mežikajo, da bi se ubranili mrzle sape, ki je na skrivaj prišla do živega ciklalnemu hlapu v ozki cevki in se nemoteno poigrava z njim. Vrvež je razgiban in pešči so številni, a zavoljo mrzle mokrote se umikajo z ulic v trgovine, ko pa zapuščajo trgovine, se podvizajo vzdolž pločnikov, da bi bili hitrejši od pretečih kapelj. Nič božičnega ni v ozračju, a ne zato, ker snežni kosmiči niso spremenili predmetov in ustvarili pristrčnega privida z belimi kapucami na hišah in z glasovi, ki so pridušeni zaradi mehke sprejemljivosti bombažne blazine, ampak ker ukrivljene strehe dežnikov podaljšujejo pešcem podobo jeseni, rezkost zraku pa draži čute, medtem ko se stopala ogibajo luž. Da, boljša bi bila burja, čeprav bi se bilo treba tepsti z njo; burja bi pometla vso umazanijo, ki se je nabrala nad mestom, in pod prevetrenim, zbrušanim nebom bi hiše spet postale čisto urezane, trdno stvarne pa vendar obenem tudi samostojno odmaknjene in skoraj sanjske, takó da bi se tržaški december uresničil v svoji izvirni zimski svetlobi.

Barkovljanski tramvaj bo vsak trenutek tukaj, tako bó prišla še nekaj pred časom; mislila je, da bo utegnila iti prej domov, a ni bilo mogoče, zato je rekla Danilovi mami, da se bo morebiti zakasnila. In je bolje takó, ker je preveč razburjena, da bi mogla večerjati; ničesar ne bi mogla pogoltniti, tudi grizljaja ne.

Okrogla luč je zavila izza ovinka in zdaj se je hitro bližala; ne pomni, da bi jo kdaj takó nestrpno pričakovala, tudi tisti dan ne, ko se je prvič peljala v Rojan zavoljo odhoda z doktorjem Pertotom.

Vstopila je in se zrinila v gnečo, ki je bila zaradi praznika še bolj gosta; a poglavitno je, da se kakó pretisne do okna, ker ne mara biti brez opore sredi stoječih teles, ki nihajo sem in tja in vlečejo človeka za sabo, tudi če se drži visečega oprijema. Če pa takó sloni z ramo ob okenskem

okviru, ima ne samo občutek, da je manj odvisna od vztrajnostne sile, ampak da ji je pri tem vozilo nekako na poseben način naklonjeno. In zdi se ji, da se spominja, kakó je že v otroških letih rada takó slonela in ji ni bilo dosti do tega, da bi sedla, rajši so je vzpenjala na prste in pritiskala nos k šipi; zdaj se ji je ob pogledu na izhod iz železniške postaje, na kočije, ki čakajo pred kamnitim pomolom, na zid, onkraj katerega se kadi dim lokomotive, še bolj žive vračajo tiste podobe. In spet vidi Miramarski drevored pod njihovimi okni kakor slavnostno cesto, po kateri odpotujejo vsak dan sredi košatih dreves njene dekliške sanje; a medtem ko zdaj tramvaj teče mimo ogoljenega drevja, se pridružuje Danilo tem daljnim vtisom in ona se zaveda, da se je priključil njenim spominom preteklo poletje, vendar obenem čuti, kakor da je bil ob nji tudi že takrat, ko je na oknu čakala očeta, ki je prihajal s postaje z aktovko v roki. Kdove kakšno vreme ima Danilo nocoj tam doli, v pismu pa je bilo tokrat čutiti domotožje. »Saj veš, da ne gre za cerkveni praznik, ampak za tisto intimnost, s katero nas narava priveže nase v dnevih, ko počiva in se pripravlja na novo rojstvo. In prav to skrito zbiranje novih sokov, prav ta skrivnost zapuščenosti in uboštva, ki ima v sebi kali preosnove, je pri nas takšna, da je ne more zamenjati nobena druga.« Prav dobro ga razume, a še bolj živo bo občutil to odtrganost spomladi, ko bo imel pred očmi spomin na pašne in ribiške čolne v portiču. Škoda, da je takó daleč. A za novo leto bo šla, na vsak način. Če jo bo Robert potreboval za kakšno zvezo, dobro, takó bo njeno potovanje imelo še drug pomen, če ne, pa nič, odšla bo sama, zato da ga obišče; in če bo res lahko imel dva dni dopusta, potem mu bo brzojavila, naj ji pride naproti do Neaplja. Jutri bo prišel njegov odgovor, ona pa mu bo brzojavila. In takó mu bo nesla kup novic od tukaj, predvsem pa bo vesel, ko bo slišal, kakó ga je zamenjala; nos, saj je dekle res marsikdaj dosti bolj pripravno za kakšne posle kot fant, recimo, če potrebuje zdravnik ob sebi bolničarko. Da, a ko sta se odpeljala drugič, se nista kljub bolničarki prav nič dobro počutila, ko sta ju ustavila karabinjerja, ki pa sta ju na srečo spoštljivo pozdravila in zaprla vrata, ko sta opazila tisti Dr. na doktorjevem vozniškem dovoljenju. A predvsem bi ga rada videla, ga spet čutila ob sebi. Gotovo, tudi o knjigah mu bo povedala, pa o nocojšnji božični noči. Saj, a to mora šele biti, zdaj se šele pelje tja. In ob ti misli je spet nestrpna in se jezi na tramvaj. Potem pa opazi, da spet samogibno pogleduje na uro in si pravi, da se mora obvladati; in si počasi popravlja dežni plašč nad zapestjem. A zunaj spet lije, ker so po šipi pravkar začeli curljati skrivenčeni potočki. Vedela je, da bo takó, zakaj skoraj vsakokrat, ko se v mestu pripravlja na dež, tukaj v Barkovljah že pada. Ali pa narobe. Da, ali pa narobe.

Razpela je dežnik. Nič kaj rada ga ne nosi, a zdaj bo prav prišel, ker lahko z njim zasloni zavitke na tisti strani, kjer bi se ponesreči oglasil kakšen šum. Še nekaj minut manjka, a gotovo bosta že tam, če ne, bo šla naprej, kakor da se sprehaja, in se počasi vrnila.

A ulica je samotna in v polmraku je glasen samo vztrajen štropot dežja na tlaku in na vrtovih onkraj železnih vrat in zidkov.

Škoda, si misli, škoda, da kvari dež tišino, ki bi drugače objemala tesne, uvrščene vrtove pred hišami, in čuti, kakó bi tista zbranost napeto, s pridržanim dihom spremljala sleherno stopinjo nocojsnjih senc.

Ozka železna vrata so bila priprta, odpahnila jih je in krenila na levo, kjer je v kotu samevala utica; skozi gosti dež je videla, da se v temi telo premika. Stanko ali Srečko, eden je že tukaj. Luč z ulice se ne utegne vzpeti čez zid, tudi zato ne, ker je prav pred hišo drevo, a od tiste svetlobe so v zraku medle, prahu podobne mrvice, ki so pomešane z dežnimi kapljami.

»A, si že tukaj,« je rekel Srečko. Pravkar se je bil sklonil nad vrečo in vtaknil zavitek pod dežni plašč, zdaj se spet sklanja, gibčen in ročen.

»Tukaj me počakaj,« je rekel.

Rada bi mu rekla, da bi kar zdaj šla za njim, a že včeraj je odločil, da bo najprej šel sam, ko pa se bo vrnil, mu bo sledila, lahko pa bo nesla za Stankom, če bo hotela, ne, Stanko bo imel krajšo pot nazaj, njemu bo pomagala, ne Stanku.

Senca se je premaknila sredi vrta. »Zdaj je tudi on tukaj,« je zamrmral Srečko in odšel. Na pol poti do vrat sta se senci srečali, se ustavili in se spet ločili, da se je temni voz razvezal. Takó je bil zdaj ob nji Stanko.

»Zdravo,« je rekel, a že mu je ponudila zavitek, da ga je hitro skril v nedrje. Dežni plašč ima prevezan s pasom, takó da je zgoraj, v nabuhli gumi prostorno skrivališče.

»Štiri,« pravi in tlači na prsi, kakor bi v deževnih dnevih skrival šolske knjige. In tudi šalil bi se, kakor ima navado, če ne bi bilo treba hiteti, takó pa se mu v mraku samo oči svetijo.

Sledi mu, ko odhaja, in zdi se ji, da je cela večnost, odkar se je odpravil Srečko, čeprav se zaveda, da je pravkar izginil v noč. Goste kaplje pritrkavajo na streho utice, v hiši so okna na vrt temna, videti pa je, da so razsvetljena tista, ki gledajo proti bregu. Da, lahko bi Srečko že prišel. In hkrati jo je strah, da ni kje zadel ob policaja, ob koga, ki mu je bilo njegovo gibanje sumljivo; kajti zdaj je ura večerje in nekateri šele prihajajo domov, bolj kasno zato, ker so v službi po trgovinah, ki nocoj zaprejo pozno. Ne, vse bo v redu. In pomisli, da so povsod prav v tem trenutku na delu takó kakor zdaj tukaj; in skuša si predstavljati, kakó grejo fantje skozi obok v zidu in po stezi do odprte lope, kamor sta z doktorjem Pertotom odnesla vrečo. Zdaj je tista steza spolzka in tudi cesta, kjer sta takrat pustila avto, je najbrž polna luž. Pa prav tako tudi v vasi, kjer je stari nunc skril vrečo v hram. Dišalo je po vinu, da je vedela, kakó bi ji šlo v glavo, če bi ostala še tam, čeprav ji je bil tisti močni vonj všeč; zdelo se ji je, da prihaja od njega moč tudi vanjo, v vrečo, ki sta jo prinesla. A doktor je vendar utegnil sprejeti kozarec črnine, preden sta se vrnila, potem pa so póknila težka vrat prizemeljskega hrama. Takó nenavadno všeč ji je bil tisti nunc in tisti njegov hram. A tudi drugod, kjer nista bila onadva, prav v tem trenutku potujejo zavitki; in skuša videti, kako se spremení ozračje v kuhinji ob nepričakovanem trkanju in ob še bolj nepričakovanem darilu. Kakó počasi odpade zavitek in se prikaže droben listič

Dragi slovenski otrok

Sprejmi to skromno darilce in pazi na knjižici, pridno ju prebiraj, tako da boš lahko zmeraj bolj spoznaval, kakó lep je jezik, ki je naš materin jezik in ga zato vsi ljubimo z vsem srcem.

Ne vé, kaj bi dala, da bi mogla biti pričujoča v takšnem trenutku; rada bi videla obraze staršev; kaj je zapisano v njihovih potezah? Zaskrbljenost, ponos, samozavest? Oči otrok so seve uperjene v darilo, ki je priloženo knjigam. Obenem pa se ji zdi ob glasnem dežju vse samo izmišljena zgodba. Ne, ne, samo zavest praznine je, ker Srečka še ni.

A prav ta trenutek se je menda vratno krilo premaknilo; samo da ni kdo drug, prav lahko se je prihulil v njihove vrste kdo, ki je poročevalec policije.

A ne, ne, to je Srečko, pozna njegove gibe, ki so tudi v plesu tako nemirni.

»Dolgo te ni bilo,« je šepnila. Molela mu je zavitke, ki jih je pravkar vzela iz vreče.

»Nekdo je prihajal po pločniku ravno takrat, ko sem hotel potrkat, takó sem moral naprej in se potem vrniti.« Dihal je precej zasoplo in hkrati jemal iz njenih rok zavitke; njegova tenka postava je bila v mraku prikupno razgibana, da je ob nji imela občutek mladostne, brezskrbne vneme, ki ji je šum kapelj vesela spremljava.

Vtaknila je tri zavitke pod svoj dežni plašč, še malo da bi morala čakati, je pomislila, pa bi šla sama in potrkala na katerasibodi vrata.

»Na oglu me počakaj,« je šepnil, ko je stopil na dež.

Šla je za njim in hodila po prstih, kakor da pazi, da si ne bi zmočila obuvale, a v resnici iz skrbi, da bi bila kolikor mogoče bolj neslišna.

A hiša je bila tiha, ulica prav takó, samo ko sta stopila vzdolž pločnika, se je s hitrimi koraki približala postava. A bil je Stanko z rokami v žepih dežnega plašča.

»Srečno,« je zamrmral.

»Srečno,« je bolj grknil kot rekel Srečko. In že je krenil na reber, ki se tam rahlo vzpenja v breg. Rekel je, naj počaka na oglu, a ona bi najrajši šla za njim; pa nima pomena, ker se mora on vrniti, da bo potem šel v bližini drevoreda nekam drugam. A nekaj korakov bo le stopila za njim, da bo vsaj enkrat slišala tisti šum.

Počasi mu je sledila, vendar je kmalu opazila, da postajajo njeni koraki hitrejši.

Tedaj se je Srečko ustavil pred majhno hišico z obsvetljenimi okni. Trenutek je postal, da je obesil zavitek na kljuko, hitro zatem pa se je v dežju prebudilo kratko in močno trkanje; da, bil je skoraj bolj sunek, bolj tresljaj kakor pravo trkanje. A že naslednji trenutek je Srečko odhitel naprej.

Hitro se je spet vrnila, v prsih ji je močno bílo, kakor da bi se tisto sunkovito trkanje preneslo vanjo; slišala je, da so se nekje odprle duri in kakó je moški glas vprašal, kdo da je. Po nekaj hipih nerazločnega motanja pa so se vrata zaprla in spet je bil samo peket dežnih kapelj.

Stala je na voglu in si očitala, da je bila neprevidna, ker ni ubogala, lahko bi moški prišel iz hiše in jo zagledal, mogoče bi kaj zaklical.

A ni se mogla premagati. Če ne bi bila spremljala doktorja Pertota, bi jo mogoče zdaj že ta pomoč Srečku zadosti vznemirjala, a ker se je njen nemir začel že pred enim tednom, je toliko bolj zahteven.

A zdaj se bliža po pločniku na drugi strani ulice moški, ki ni Stanko, ker Stanko mora iti v drugo smer.

Stisnila je komolce k telesu, da bi bila zavitka malo vidna, tistega, ki ga je imela v roki, pa je zakrila z dežnikom. A koraki se menda ustavljajo. Saj, počasnejši postajajo. Ne, ne sme se ozreti, zakaj potem se bodo prav gotovo ustavili.

A ustavili so se kljub temu.

»Psst, psst!«

Njo pa je hkrati sram, da jo ima za eno od tistih, obenem pa jo skrbi, da se bo vse še bolj zamotalo, če bo zdaj odšla; a vendar se obrne in počasi stopa naprej po pločniku.

»Psst!« še sliši, a hitreje stopi, takó da bo razumel, da ne želi, da bi ji sledil. Seve, tudi tiste ženske se takó obrnejo, videla jih je, in grejo po pločniku, a one hodijo počasi, da se jim moški lahko približa in se, ob strani hodeč, z njo pogovarja. In slišala je spet korake, a zdaj so se oddaljevali, takó da si je oddahnila, a poslala je počasi, neslišno iz ust sapo, da se je tudi s tem malo pomirila.

Polagoma se je vračala, vsak trenutek bo Srečko na oglu. In res, zagledala ga je, ko še ni prišla tja.

»Je kaj zijal tisti, ki je šel pravkar mimo?« je vprašal.

»Je.« In oddala mu je zavitke. »A se je hitro vdal.«

»Zdaj ti lahko greš,« je rekel, in videti je bilo, da komaj čaka, da bi se spet odpravil.

»Nesla ti bom še dol, na glavno cesto,« je rekla.

»Hvala, bom sam.«

In ker ga je naprej gledala, kakor da ne more verjeti, da jo zares pošilja proč, se je njegova nemirna postava premaknila, in medtem ko je z rokama držal zavitke pod plaščem, jo je poljubil na lice.

»Samo še tri bom imel,« je rekel. »In manj ko nas je, bolje je.«

Takó se je odpravila po poti navzdol, čeprav jo je imelo, da bi spet šla mimo železnih vrat; čutila je v sebi nerazložno ganjenost, ki je izvirala predvsem od tistega tovariškega poljuba, a je bila hkrati v tesni zvezi z zarotništvom noči, dežja, besedila tistega listka v zavitkih. Srečko je mlajši od nje, a prav zaradi tega in zaradi tistega neučakanega, na neki način vedrega premikanja njegovega telesa je njegova bližina kakor vzpodbuda in obenem potreba po pokroviteljstvu.

Bila je na cesti, tramvaj proti mestu je ravno odhajal in metal pege svetlobe na mokri asfalt. Srečko bo v kratkem tukaj, si misli, in še tisti trenutek vé, da ga bo počakala, da bo od daleč videla, kakó se bo ustavil pred majhnim domom. Kakor njena notranja potreba je to, a je spet tudi, kakor da bi ga hotela iz daljave varovati.

In stopila je čez cesto in šla proti čakalnici; če je tukaj, ji nihče nič ne more, čaka pač tramvaj. A vendar je naredila nekaj korakov skozi vrt; drevesa so gola, takó da je že videti čolne v portiču, vendar gre še naprej, da je prav na obrežju in sliši trkanje kancev na bokaporte in rahlo cepanje kapelj v vodo. Semkaj sta prišla z Danilom in takrat

si ni mogla misliti, da se bo takó udomačila tukaj, še manj, da bo na božični večer sredi dežja opazovala ribiške čolne; in čuti, kakó bo Danilova roka molče stisnila njeno roko, ko mu bo povedala o obisku portiča po obhodu z abecedniki za malčke.

Vrnila se je, zdaj bi se moral že prikazati Srečko.

V stekleni čakalnici ni bilo nikogar, tudi cesta je bila ta trenutek prazna, avtomobilske luči so prihajale z miramarske strani; a te bodo kmalu mimo.

Zdaj. Da, to mora biti Srečko, po hoji ga pozna.

Temna postava je počasi, kakor da drži roke v žepu, šla pod drevesi, prešla prazen prostor pred cerkvijo, se brez naglice pomikala naprej mimo hiš.

Naenkrat pa se je ustavil, trenutek zatem je potrkalo, razločno je slišala.

Potem se je zablistala svetloba in zarisala belo progo čez cesto, a Srečko je bil že senca, ki se je prelomila ob oglu.

Ko so se vrata zaprla, jo je prijel, da bi še enkrat odšla k čolnom; in ni se temu uprla, ampak je zares odšla. Hodila je počasi, kakor da okuša vsako stopinjo posebej; potem je zaprla dežnik in poveznila kapuco na glavo. Najprej je mislila na Danila, potem na Srečka in na knjige, nazadnje se je zavedala samo, da ima za pričo široko, neskončno in svobodno morje, in zmeraj bolj tesno je tiščala komolce k telesu, kakor da se s tem skuša pomiriti.

*

S plošče, ki se je zdaj vrtela, je prihajal ritem zelo rahlega tanga in takó je imel Srečko zadosti časa, da je lahko počasi pripovedoval; sicer je s težavo krotil svoje bežeče gibe, a ta ujeta razgibanost je dajala njegovi suhi postavi, njegovi boljši glavi samosvojo mikavnost.

»V Boljuncu je izpraševala šolarje učiteljica.« je rekel in se nasmešnil.

Gledala ga je začudeno, kakor da si sproti izmišljuje, kajti njegovo pripovedovanje ima zmeraj tudi prizvok rahle norčavosti: da, morebiti je bil še najbolj zbran tisto noč, ker takrat ni govoril in je bil ves prevzet od dejanja.

»Kaj je bilo v zavitkih?« vpraša torej učiteljica. »Kaj so bile knjige v zavitkih?« In šolarke: »Ne.« In jo gledajo. »Knjig ni bilo.«

In Srečko se smehlja, ona pa ga vprašujoče opazuje: skoraj da jo draži ta njegova lahkotnost, če pa je res, kar pravi, in utegne biti res, potem se ji zdi, da bi bilo bolj prav, ko bi otroci odkrito priznali, da so dobili knjige.

»Kaj si izmišljuješ,« je rekla.

»Kakó izmišljuješ? Otroci in pol, ti pravim. Saj je Miro natanko povedal, pa vprašaj njega, ki ima tam brata. Viš, prav hčerkico Mirovega brata je nagovorila učiteljica: *Dimmi tu, Sonja, che cosa c'era nel pacco?*¹ In Sonja vstane v klopi: *Questa maglia*.² pravi. In s prsti povleče volno na prsih.«

¹ »Ti povej, Sonja, kaj je bilo v paketu?«

² »Tale sviter.«

»Bolje bi bilo, da so povedali o knjigah,« je suho rekla.

Srečko se je ustavil, da so se drugi pari ozrli, Majda pa se je nasmešnila in se namuznila.

»Ti si mi čudak,« je rekel in jo odmaknil od sebe, da bi jo videl v obraz. »Kakšni popadki so to?«

»Starši so bili kriti, lahko bi torej otroci povedali. Ponosno povedali.«

»Kriti, kriti,« je zamrmral in zganil ramena. Spet se je počasi predal ritmu, a kakor da prizanesljivo sprejema njene mirne takte. »Kriti! Internacijo bi jih veljala ta tvoja kritost. Takó pa so bili v paketih samo svitri in blago za krilce, pa dokaži, da ni res, če moreš.«

»To se pravi zmeraj spet ista in ista potuhnjenost.«

»A čuj, saj vendar oblast vé o knjigah. Saj vsi besnijo od ihte, saj iščejo in vohajo vsepovsod. Kaj še hočeš? Otroci imajo knjige, ki jih ne bi smeli nikoli več videti, gospodarji pa bodo skočili iz kože od jeze. Kaj hočeš še?«

»To je res.«

»Seve, da je res. In pomisliti moraš še, da se 'hudodelstvo' ni zgodilo samo v enem kraju, ampak se je razvilo v pravo pahljačo okoli mesta in v mestu samem. To ni en udarec, ampak venec udarcev, ti pravim.«

Videti je bilo, da hoče zbrano plesati, ker je pazljivo približal lice k njenemu licu, a naslednji trenutek ga je spet umaknil.

»Zakaj pa ne neseš knjig pri belem dnevu, če si takó željna odkritega odpora,« je rekel, in čutila je, da je tokrat ves pričujoč, kakor da se samo v trenutkih jeze zares zresni. In ve, da ima on prav, a obenem se zaveda, da je pravilno tudi to, kar sluti v sebi: Danilo bi hitro prisluhnil njeni misli.

»Ti fant, ti,« je pokroviteljsko rekel Srečko in jo mehko prižl, zakaj začel se je nov ples, ki je bil spet tango. In čutila je, da ji je prav zaradi te mladostne pristrénosti, ki je obenem igriva in oglata, na poseben način všeč; nekako sestrsko naklonjena mu je, a hkrati se ji zdi, da bi se, če ne bi imela Danila, utegnila celo navezati nanj. Takó vdano je ob nji, da se zdi, kakor da želi, da bi ga njeno telo sprejelo vase; in ji je žal, da se ne more odzvati ti neizgovorjeni, skoraj gotovo nezavedni prošnji. Ko je vstopila, je videla v njegovem pogledu, kakó je prese-nečen, da jo vidi; saj, ker ni imela navade prihajati na ples. Enkrat ali dvakrat je sicer prišla, ker se ji je zdelo nenavadno, da plešejo v dvorani na Korzu. Seve, gospodar je Jud: zato jo je mogoče dobiti v najem. A potem je spoznala Danila in ji je bilo do plesa še manj. Nocoj je prav takó ne bi bilo, če je ne bi premagala potreba, da bi kaj slišala o odmevu božične noči. Upala je, da bo kaj zvedela mimogrede, iz pogovora drugih; tudi zato, ker bo zares odpotovala pojutrišnjem v Neapelj in želi, da bi mogla povedati Danilu o poteku dogodkov.

Tačas je v majhni prednji sobi Jadran stopil od mize, nobenega ne bo več nocoj, si je mislil, in bo šel malo sam v dvorano, a prej mora pogledati, kakó je na ulici. Prislonil se je k oknu, a takó da je lahko videl skozi čipke zaves. Tramvajske žice in kabli, ki jih držijo napete, rišejo poznano pajčevino, ki rahlo niha med tlakom in spoštljivimi obrazi starih poslopij. Tam, ob oglu, se Korzo oži in postane tesna struga

med stavbami nekdanjega Trsta; svetlobni napis trgovine *Beltrame* prši rdečkasto meglo okoli sebe, drugače je ta del Korza bolj temoten. Ne, nikogar ni videti pred vežo. A počasi je še bolj približal zaveso k šipi in se vzdignil na prste. Pač. Temno sivo suknjo ima in rjavkast klobuk; po hoji sodeč mora biti mlad.

Vzdihnil je in stopil na sredo sobe; prav njega se je manjkalo, takó da ni človek niti pet minut prost, niti plesa mu ne privoščijo. In obrnil se je, da bi spet pogledal, če je še tam, a takrat so se odprla vrata in moški v temno sivi suknji je stal pred njim. Da, mlajši kakor so tisti, ki jih vidiš po navadi, in nima rjavih čevljev; vendar se mu na obrazu bere kakó in kaj, čeprav ima lepo rezane poteze in ni zelo poudarjena olivna južnjaška polt.

»*Qui ci sta una sala da ballo,*«³ je rekel in približal prste k plašču, da bi si odpel gumb.

Jadran je bil miren, vse kaj drugega bi bilo treba, da bi se vznemiril; imel je kakor zmeraj rahlo na stran upognjeno glavo, kakor da je vsak trenutek pripravljen na skrbno poslušanje, in ker je visok in tenek, je ta drža še bolj prikupna.

»Da, plesna dvorana,« je rekel. »A žal je vstop možen samo z vabilom.«

»Kaj se to pravi, z vabilom? Piše ali ne piše spodaj na tabli, da se tukaj pleše?«

»Da, a plešejo lahko samo tisti, ki najamejo dvorano.« In Jadran drži glavo poševno kakor dober spovednik, ki je pripravljen poslušati še druge, težje grehe.

»Eden več, eden manj,« je rekel prišlec, kakor da ga je prepričal maziljeni Jadranov glas, še bolj pa zvoki, ki gospodujejo onkraj zaprtih vrat.

»Saj,« je rekel Jadran. »Škoda samo, da so tukaj zbrani mladi ljudje, ki se vsi poznajo, dekleta so kakor doma, v družini.«

Tedaj se je gost zavedel, da se ne sme vdajati skušnjavi ritma, ampak da je prva in predvsem dolžnost, in segel je v naprsni žep in pomolil Jadranu izkaznico. A najbrž je mislil, da bo Jadran presenečen ali pa da mu bo celó zastala sapa, zakaj pogledal ga je, kakor da ne sliši, kaj mu pravi, ko mu je Jadran rekel, naj izvoli.

»Samo na to vas opozorim, da je tam notri vroče,« je še rekel Jadran; in ko je moški z izkaznico stopil v garderobo, da bi slekel suknjo, je Jadran hitro odprl vrata v dvorano. »Angel varuh nas je obiskal,« je rekel. Potem se je vrnil k njemu, ki si je nategoval jopič in si uravnaval kravato.

Glasba je bila za trenutek prenehala, a zdaj se je spet oglašala, pari so se počasi spet zbirali. Jadran se je približal Olgi in se ji priklonil; kljub navidezni preprostosti gibov je bilo zaznati, da ozračje pričakuje, kaj bo.

Vera je bila še sama in gost se je obrnil k nji.

»*Posso chiedere un ballo?*«⁴ je vprašal.

³ »Tukaj je plesna dvorana.«

⁴ »Lahko prosim za ples?«

»Mi dispiace ma ho già promesso,«⁵ je rekla Vera in se ozrla k Zorku, ki je stal vštric moža z izkaznico in čakal na njeno odločitev.

Glasba se je že sproščala, a plesalci niso še bili vsi ob svojih plesalkah; takó je bila tudi ona, Ema, še sama, medtem ko se ji je skozi vrteče se pare skušal približati Srečko.

»E lei é libera?«⁶ je vprašal oni z ironičnim prizvokom v glasu. Ona pa ga je napadalno gledala. »No,« je rekla in iskala besede, s katerimi bi ga najbolj zadela. Tudi če bi bila prosta, ne bi plesala s tabo, je hotela reči, a zadnji trenutek se ji je posvetilo, da misli čez dva dni na pot in da ne bo šla nikamor, če jo bo ta odpeljal.

Tedaj pa je že bil ob nji Srečko: »L'hai promesso a me, questo ballo,«⁷ je rekel, a naglas njegovih besed je bil takó očitajoč, takó otroško užaljen, da je čutila, kakó je poleg ponarejenosti zavoljo tujca v resnici vendar njegov upor odkritosrčen; in obrnila se je k njemu in se mu nasmehnila.

Takó je mož z izkaznico ostal sredi parov, ki so krožili precèj hitro, ker je bil na vrsti fox; in še bolj čudaško je bilo njegovo premikanje, ker je glas v gramofonu pel v zvonki italijanščini naj ne pozabi nanjo in na poljube, ki mu jih je dala.

Na stolici ob zidu je sedela Majda, a bila je takó drobna, da je že njena postava sama nekako govorila o trudnosti, toliko bolj, ker je sklanjala glavo in si jo pridrževala z dlanjo ob desnem licu. Sprva je bilo videti, da bo kljub njeni vidni nesposobnosti krenil k malemu dekletcu, a medtem se je mogoče srečal z njenimi veriverčnimi očmi in se je obrnil in odšel proti izhodu.

Jadran je zrahljal svoj prijem ob Olginem pasu. »Moram za njim,« je rekel.

Mož si je že sunkovito oblačil suknjo.

»Mi je žal,« je rekel Jadran, »a sem vam rekel, da so dekleta in fantje, ki so sošolci. Kakor ena družina smo takorekoč.«

A on je šel molče proti vratom in molče stopil ven.

Jadran je skomignil z rameni in rahlo stegnil naprej šilasto brado. Ni pa se vrnil v dvorano, počasi je približal obraz k zavesi in pokukal ob širokih rumenih čipkah. Da, temno siva suknja je spet stala pred vežo. Zdaj mož ni korakal, samo z glavo se je oziral, kakor da s težavo kroti slabo voljo. Pa ja, kaj je mislil, da se ga bomo zbal, si je rekel Jadran. Tam naj stoji, tam je njegovo mesto.

A mora iti v dvorano, da jim pove; kajti lepo bo treba oditi, da ne bo iskal dlake v jajcu in se nad kom znesel. Tiste knjige jih pečejo, to je. A ne še zdaj, ne bo jim še šel praviti, naj še v miru plešejo. Mogoče bo tačas tisti stric odšel.

In spet je pogledal na mrežo žic tam spodaj; ne, ni videti, da bi se mož premislil, še zmeraj je tam. In Jadran je še tesneje pritisnil oko k čipkam.

(Odlomek iz romana *Parnik trobi nji*.)

⁵ »Žal mi je, a sem že obljubila.«

⁶ »In vi, s'c prosta?«

⁷ »Ta ples si obljubila meni.«